

Kielellisistä yhteiskuntaluokan tunnuksista

ALAN S. C. ROSS on Neuphilologische Mitteilungenissa (1954 s. 20—56) julkaissut varsin mielenkiintoisen artikkelin: *Linguistic Class-indicators in Present-day English* (Kielellisiä yhteiskuntaluokan tunnuksia nykyenglannissa). Varmaan kaikissa kielissä puhe aina tavalla tai toisella kuvastaa asianomaisen syntyperää, sivistystasoa ja yhteiskunnallista asemaa, mutta Ross arvelee, että englantia on tässä suhteessa erityisen kiitollinen tutkittava. »Nykyään, 1953, Englannin luokkajärjestelmä on olennaisesti kolmijakoinen — on olemassa ylä-, keski- ja alaluokka. Yläluokka eroaa muista selvästi vain kieleltään. Entisinä aikoina (esim. Viktorian ja Edvardin aikana) asiat olivat toisin. Mutta nykyään yläluokan jäsenen ei välttämättä tarvitse olla esimerkiksi paremmin kasvatettu, siistimpi tai rikkaampi kuin joku muiden luokkien jäsen. Eikä hänellä yleensä tarvitse olla tärkeämpää asemaa yhteiskunnassa, ei eri elinkeinoa tai ammattia, ei erilaisia harrastuksia ja ajanvietteitä kuin toista yhteiskuntaluokkaa olevalla.» (S. 20.) Ross merkitsee artikkelissaan yläluokkaa ja sen kieltä kirjaimella U (upper class); minä suomennan sen tässä y:ksi.

Y:n ja ei-y:n raja on puheessa selvempi kuin kirjoituksessa. Kirjoituksessa ovat ei-y:läisen kompastuskivinä varsinkin puhuttelutavat sekä kirjeen alut ja loput — näistä Ross antaa hyvin hyödyllisen oppitunnin. Niinpä kirjekuoreen on herrasmiehelle — tai sellaiselle, joka haluaa käydä herrasmiehestä — merkittävä arvonimi *Esq.* (= *esquire*, oikeastaan aatelistarvo, mutta seuraelämässä levinnyt yli virallisten rajojensa), siis esim.

William S. Smith, Esq. Osoite *Mr. William S. Smith* ilmaisee, että jompikumpi, lähettäjä tai vastaanottaja, on ei-y:läinen. Pikkupojille kirjoitetaan käyttäen titteliä *Master*, oppikoululaiselle taas ilman mitään titteliä: *A. B. Smith*. Jos on aloittanut kirjeen (*Dear*) *Sir*, se on lopetettava *Yours faithfully* tai, jos kirjoittaja toivoo tapaavansa kirjeensaajan, *Yours very truly*. Tutulle voidaan kirjoittaa *Dear Mr. X*, ja silloin kuuluu loppu *Yours sincerely* tai sitten *Yours very sincerely*, mikä omituista kyllä on vähemmän sydämellistä kuin *Yours sincerely*.

Nämä ovat kuitenkin enemmän tietämis- ja kasvatuskysymyksiä kuin kielellisiä luokantunnuksia. Mutta englannissa tuntuu olevan runsaasti näitäkin. Seuraavassa eräitä sanoja ja sitten kaksi ääntämystä, edellinen y-ääntämys, jälkimmäinen taas sellainen, joka paljastaa käyttäjänsä ei-y:läiseksi: *golf*: 1. [gɒf] 2. [gɒlf]; *Ralph* 1. [reɪf] 2. [rælf]; *fault* 1. [fɔ:lt] 2. [fɔlt]; *Berkeley* 1. [bə:kli] 2. [bɔ:kli]; *dance, grant* 1. [da:ns, gra:nt] 2. [dæns, grænt]; *forehead* 1. [fɔ:rid] 2. [fɔ:hɛd]; *medicine* 1. [mɛdɪsən] 2. [mɛdisən]; *waistcoat* 1. [weɪskɔt] 2. [weɪskout].

Sanastoerojakin on runsaasti. Esim.: *To take a bath* 'kylpeä' (ei-y), *to have one's bath* (y). — *Coach* 'linja-auto' (ei-y). Herrasmiehen ei ylipäänsä oikeastaan sovi käyttää koko välinettä. Sen vuoksi y:läiset, joiden on täytynyt alistua niissä istumaan, käyttävät niistä oikeastaan vain kaupunkibussille kuuluvaa nimitystä *bus*. — *Cycle* 'polkupyörä' (ei-y), *bike, bicycle* (y). — *Mirror* 'peili' (ei-y), *looking-glass* (y). — *Radio* (ei-y), *wireless* (y) — *radio* on sitä paitsi tekniikan termi. — *Toilet-paper* (ei-y), *lavatory-paper*

(y). — *Wealthy* 'rikas' (ei-y), *rich* (y).

Vertailemalla erään 1791 julkaistun sanakirjan antamia tietoja nykysuh-teisiin Ross osoittaa, että tällaiset luokantunnukset eivät yleensä ole pitkäikäisiä, vaan vaihtuvat nopeasti ajan mukana: niinpä vuoden 1791 tiedon-antaja piti parhaana ääntämystä [bø:kli], joka nykyään on aivan ei-y:läinen. Ross käsittelee myös kysymystä, voiko synnynnäinen ei-y:läinen tulla y:läiseksi, mikä monelle englantilaiselle on tavoiteltu päämäärä. Vastaus on, ettei aikuinen koskaan voi täysin onnistua, sillä yksi ainoakin äännös, sana tai ilmaus riittää leimaamaan näennäisen y:läisen alkuperäiseksi ei-y:läiseksi. »Lopuksi haluan mainita, että on vain yksi tehokas keino 'kielen vaihtamiseen', edellyttäen että puhuja on kyllin nuori: lähettää hänet ensin valmistavaan kouluun, sitten hyvään public-schooliin. Tätä keinoa on käytetty jo enemmän kuin sata vuotta, ja se on melkein täydellisen tehokas. On kiintoisaa ajatella mitä seuraa sitten, kun käytännöllisesti katsoen kellään y:läisellä ei ole varaa kustantaa lapsiaan tällaisiin kouluihin (se päivä on jo koittanut).»

Ross mainitsee (s. 55), että hänen luullakseen suomen kielessä ei ole vastaavia ilmiöitä lainkaan. Suomalaisen yhteiskunnan rakenne on tietysti hyvin toisenlainen kuin englantilaisen. Suomenkielisen sivistyneistön nuoruus ja myös Englannin oloihin verrattuna tavattoman nopea säätykierto vaikuttavat sen, ettei meillä ole englantilaismaista perinnöllistä, eksklusiivista suomenkielistä yläluokkaa. Siitä huolimatta meilläkin tietysti on jotain edellä selostetun tapaista huomattavissa: jotkut kielelliset ilmiöt eivät sovi »sivistyneen ihmisen» puheeseen — nyt sanotaan kernaasti näin eikä puhuta »herrasväestä» ku-

ten ennen. Tämmöinen šibbolet on mm. yleiskielen *d*. Luulisin, että länsisuomalaisen ei ole meillä »sopivaa» käyttää sen tilalla *r*:ää tai *l*:ää — sen sijaan mitä parhaistakin piireistä ovat itäsuomalaiset käyttävät vapaassa puheessaan katoa sen tilalla. Aivan langettava sivistymättömyys on *d*:n korvaaminen *t*:llä (esim. *etus-kunta*). Vaihtelematon *nk* (*lankan*) on sivistyneessä puhekielessämme aivan käymätön murrepiirre, niin paljon kuin siinä muutoin murteellisuuksia suvaitaankin (esim. länsisuomalainen herrasmies ei häpeä juttelutyyliässä sanoa *mettä* 'metsä' tai *toi* 'tu'). Kenties *ng:n* (*ηη:n*) välttämättömyys johtuu siitä, ettei ole mahdollista ääntää vierasperäisissäkään sanoissa *ng:tä nk:ksi* (ankelus, lonkitudi jne.): *lankan* merkitsisi, ettei asianomainen »osaa ääntää *g:tä*».

Miespolvi pari sitten kuului jotakuinkin täydellinen ruotsin kielen taito meillä herrasväen vaatimuksiin. Sen vuoksi sivistyneen suomalaisen yhä vieläkin on miten kuten hallittava ruotsin fonetiikka, mutta ei muuta. On sivistymätöntä sanoa *surnalisti* — pitää osata sanoa *šurnalisti*, koska ruotsissa sanan alkuäänne on *š*. Ranskan *ž*:hen asti kunnianhimmome ei ulotu, koska ruotsalainenkaan ei tavoittele sen ääntämistä. Airilan Vierasperäisissä sanoissa tosin on merkitty esim. *gelée*-sanan kohdalle täysranskalainen ääntämys *žöle'*, mutta tosiasiallinen ääntämys on *še·lē*, ts. ruotsin ääntämys, paino siirrettynä suomalaisittain ensimmäiselle tavulle. Nykyään *š* — mutta ei *b*, *g*, *f* — on menettämässä alaa: alkaa olla aivan korrektaa sanoa ja kirjoittaa *apanaasi*, *maneesi*, *prestiisi*, *reportaasi*.

Sanastollis-fraseologisiakin luokantunnuksia epäilemättä on. Tässä taannoin kuulin erään turkkineikka rouvan huudahtavan jotakin hämmästy-

tävää havaitessaan: *Jestas sentään*. Hän tuskin oli »sivistynyt». Ehkä erehdyn, mutta luulen, ettei lastenkielinen *isi* 'isä' juuri ole käytössä »sivistyneissä» perheissä. *Panna*-verbin tabu (joka vaatii esim. »laitta-

maan» oven kiinni) on varsin selvä meikäläinen ei-y:läispiirre. Jotakin tällaista voidaan löytää — mutta yhtä liukuvat kuin meillä ovat luokkarajat, yhtä hämärät ovat myös niiden kielelliset kuvajaiset.

MATTI SADENIEMI